

جلد کتاب چرمی منتهب ۲۰×۳۱
سانتیمتر متعلق به دوره صفوی -
مجموعه گلبانگیان

جلد کتاب در دوران اسلامی

دکتر عیسی بهنام استاد دانشگاه و رئیس اداره موزه‌ها

حسین بایقرا تصمیم گرفت درهرات کتابخانه معتبری بوجود آورد. تعجب دراین است که تیمور باتمام علاقه‌ای که به‌خرابی داشت از دیدن کتابهای خوش‌خط که مجلد به جلد‌های زیبا بودند لذت می‌برد و سازندگان آن را تشویق میکرد. در زمان وی عده‌ای از هنرمندان ایرانی که در نتیجه گرفتاریهایی که جنگ و خونریزی پیش آورده بود سرگردان بودند به شهر سمرقند روی آوردند و مشغول خدمت امیر شدند.

شاهرخ پسر تیمور (۸۰۷ - ۸۵۰ هجری) برای جمع‌آوری شاهکارهای ایران از پدرش حریص‌تر بود. وی مرکز حکومت خود را در شهر هرات قرارداد و در نتیجه تشویقی که از هنرمندان

یکی از هنرهایی که ایرانیان در آن تبحر زیاد داشته‌اند ساختن جلد‌های زیبا برای کتب خطی بوده. امروز نمونه‌هایی از جلد‌های چرمی ساخت ایران در موزه‌های بزرگ دنیا موجود است که هر کدام بیش از چند مقاله و کتاب ذوق هنری پدران ما را به خارجیان معرفی می‌نماید.

در حقیقت مردمی که از این کتاب استفاده میکردند از دو جهت لذت می‌بردند: یکی از جهت مطالبی که در آن موجود بود دیگر از جهت ارضاء حس زیباپرستی که در تمام امور پدران ما دخالت داشت.

ساختن جلد‌های چرمی از هنگامی شروع شد که سلطان

جلد چرمی زرکوب ۱۶×۲۷ سانتیمتر متعلق به دوره صفوی
مجموعه گلبانگیان

مجلس بارگاه پادشاه یا مجلس بزم اضافه میگردد .
در عهد صفوی فن جلد سازی مانند سایر فنون به اعلا
درجه ترقی خود رسید . ابتدا مرکز آن شهر تبریز بود و سپس
شیراز و اصفهان نیز در ردیف اول شهرهایی که هنر جلد سازی
در آن معمول گردید قرار گرفته . در عهد شاه عباس خریداران
این هنر زیاد شدند و در نتیجه هنرمندان توانستند آن دقتی را که

کرد بفاصله مدت کمی ، هنرمندان بدربار او گرد آمدند .
با این حال شهر مرو و سمرقند و بلخ و مشهد و نیشابور
نیز خالی از هنرمند نماند و آثار هنری زیاد در دست است که
بوجود آورندگان آن از شهرهای نامبرده برخاسته اند .

شهر تبریز و شیراز نیز از این نعمت بی بهره نبود .
همانطوری که ملاحظه میگردد شهرهای مشرق ایران همواره
در ردیف اول شهرهای صنعتی و هنری ایران قرار گرفته بودند .
خصوصیات هنر جلد سازی در مشرق ایران بیشتر از جهت
تناسب ترکیب و انتخاب و هم آهنگی رنگ و ظرافت نقش بود .
تشخیص قدمت جلد ، در صورتی که روی خود جلد نام
یا تاریخی نباشد ، کمی مشکل میگردد . تاریخ تحریر کتاب
که معمولاً روی آخرین صفحه کتاب است بدون شك کمک خوبی
برای تشخیص تاریخ جلد می باشد ، ولی گاهی ممکن است يك
جلد قدیمی برای يك کتاب جدید بکار رود ، و گاهی نیز ممکن
است عکس این مطلب اتفاق افتد .

مقایسه سبک نقوش با نقش جلدهایی که تاریخشان بطور
قطع معین شده نیز یکی از راههای مطمئن برای تشخیص تاریخ
جلدهای کتاب می باشد .

جلدهایی که تاریخشان بطور قطع خوانده شده به ۳۷ عدد
می رسد . قدیمی ترین آنان مورخ به تاریخ ۷۱۰ می باشد و آن
جلد قرآن شریف است که برای سلطان الجایتو نوشته شده
و امروز در موزه آثار اسلامی در شهر اسلامبول محفوظ است .
نسخه کتابی که در تبریز نوشته شده و روی جلد آن نام
محمد علی خوانده می شود متعلق به سال ۷۳۵ می باشد .

دیوانی از سلطان احمد جلایر که در تاریخ ۸۰۵ نوشته
شده مجلد به جلد زیبایی است که امروز در موزه (فریر گالری)
محفوظ می باشد .

در موزه اسلامی در اسلامبول کتابی موجود است که در شیراز
برای سلطان ابراهیم نوشته شده و مورخ به تاریخ ۸۳۳ می باشد
و جلد آن در زمره جلد های خوب بشمار می رود .

در همان موزه کتاب دیگری با جلد محفوظ است که به نام
بایسنغر میرزا می باشد . ۱۷ عدد از ۳۷ عدد جلد کتابی که مورخ
به تاریخ مشخص است در موزه های مختلف اسلامبول محفوظ
است . بنابراین شهر اسلامبول بهترین مکان برای مطالعه
جلدهای کتاب قدیم ایران می باشد .

بقیه جلد های معروف ایران در موزه های متروپولیتن ،
کتابخانه ملی پاریس ، کتابخانه مونیخ و کلکسیونهای خصوصی
حفظ میگردد .

بسیاری از این جلد ها از چرم اند و روی آنها با قالب داغ ،
فرورفتگی ها و برآمدگیهایی ایجاد کرده اند سپس روی آن
بادقت مخصوص نقوش هندسی و گل و برگ اسلیمی با آب طلا
بوجود می آوردند . گاهی در میان این نقوش منظره شکار یا

سابقاً بکار می‌بردند معمول دارند. ولی از بسیاری جهات دیگر خصوصاً از جهت تنوع موضوع، این دوره بردورانهای پیش رجحان دارد.

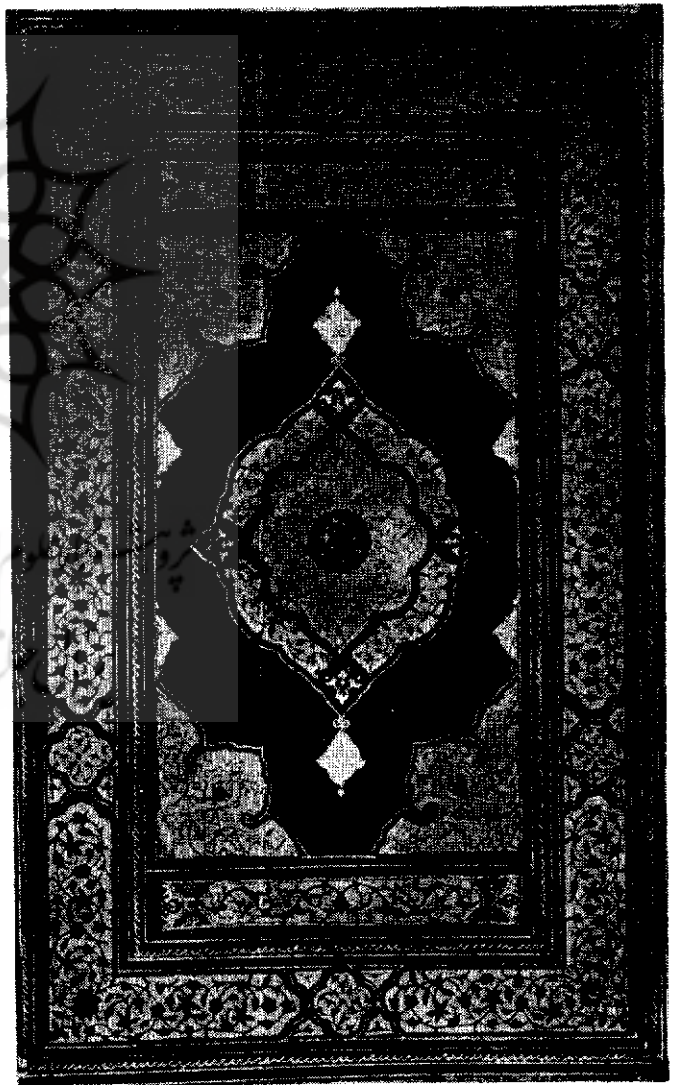
در اواسط دوره صفویه ساختن جلد روغنی نیز میان هنرمندان ایرانی معمول گردید و در قرن ۱۳ و ۱۴ هجری بهترین کتب مجلد به جلد های روغنی در کتابخانه های سلاطین دست بدست میان پادشاهان و شاهزادگان میگشت.

امروز تعداد کمی از این جلد های زیبا در دست ما است و موزه های ما از این حیث بسیار فقیر تر از موزه های دیگر جهان است. و علت این امر این است که چون کتاب شیبی سبک و قابل

حمل بوده از دو بیست سال قبل توجه سیاحان خارجی را بخود جلب کرده و با قیمتهای بسیار مناسبی آن را از صاحبان آن خریده به کشورهای خود به عنوان یادگاری از ایران برده اند و به این طریق موزه های بزرگ دنیا این جلد های زیبا را صاحب شدند.

بسیاری از کتب زیبا نیز بوسیله هم میهنان ما از کشور به صورت غیر قانونی و مخفیانه خارج شده و در اروپا و آمریکا بفروش رفته. تنها کتابخانه سلطنتی در کاخ گلستان توانسته است کتابهای خطی و نفیس خود را محفوظ دارد و امروز این کتابخانه یکی از مراکز مهم مطالعه، در دنیا می باشد.

داخل جلد کتاب ۱۵x۲۵ سانتیمتر متعلق به دوره صفوی
مجموعه کارتیر

جلد کتاب - چرم سوخته - در حدود ۵۶۵ هجری سابقاً متعلق
بمجموعه کرگور میناسیان

